

ФОРМУВАННЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ІНТЕРЕСУ ДО ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

У статті розглянуто проблему формування у старшокласників інтересу до інженерно-технічних професій. Сформульовані організаційно-педагогічні умови спільної діяльності СЗШ та ВНЗ у контексті вирішення проблеми виховання у старшокласників інтересу до інженерно-технічних професій.

Ключові слова: професійне самовизначення, виховання, інтерес, вибір професії.

Соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність удосконалення змісту, форм і методів підготовки учнівської молоді до вибору майбутньої професії. Педагогічне забезпечення професійного самовизначення школярів передбачає створення цілісної системи навчально-виховної роботи, спрямованої на виявлення та розвиток здібностей та інтересів особистості, розкриття її мотиваційної сфери, створення умов для особистісної активності у вирішенні важливої життєвої проблеми тощо. При цьому важливим фактором впливу на вибір молодою людиною майбутньої професії є інтерес до неї.

Психолого-педагогічні дослідження загальних проблем, пов'язаних з вихованням у школярів тих чи інших інтересів, здійснювали Л. Божович, Г.Костюк, О.Леонтьєв, В.М'ясищев, К.Платонов, С.Рубінштейн, Г.Щукіна. У працях О.Бодалева, Л.Виготського, М.Добриніна, О.Леонтьєва, Д.Ельконіна показано, що становлення та розвиток інтересу до певного виду діяльності є

складним та багатоплановим процесом, який, поряд з іншими елементами психіки, регулює поведінку особистості при виборі професії. Обґрунтування класифікації інтересів, різноманітність їх проявів знайшли висвітлення у роботах Л.Гордона, В.Мерліна, С.Рубінштейна, Б.Теплова, Ю.Шарова. Педагогічні умови виховання в учнів професійних інтересів розкрито в роботах В.Корнеєва, І.Кравцова, С.Крягжде, Є.Павлютенкова, Б.Федоришина, Г.Щукіної та інших дослідників. Проблемі формування в учнів інтересу до різних професій присвячено ряд дисертаційних досліджень. Так, Б.Барабаш та Р.Гарбич досліджували проблему формування в учнів інтересу до сільськогосподарської праці та механізаторських професій. Проблеми виховання в учнів інтересу до робітничих професій в умовах неповної середньої школи досліджувалися Г.Георгієвим. Проблема формування в учнів інтересу до технічних професій в процесі трудового навчання аналізувалась О.Осиповим. Напрями формування інтересу до праці в сфері матеріального виробництва висвітлені в дослідженні Є.Герасимчука. Особливості формування в учнів інтересу до підприємницької діяльності розкрито в дисертації О.Павелків. Проте проблема виховання у школярів інтересу до інженерно-технічних професій належного висвітлення у вітчизняній психолого-педагогічній літературі не знайшла.

Метою статті є визначення педагогічних умов виховання у старшокласників інтересу до інженерно-технічних професій.

Аналіз літературних джерел з проблем виховання професійного інтересу дозволяє виявити низку наступних положень щодо його виховання у школярів: вважають, що професійний інтерес займає центральне, домінуюче положення в загальній структурі інтересу особистості у старшому шкільному віці (В.Іванов, Н.Морозова); професійний інтерес являє собою вибіркове, позитивне ставлення учнів до певної професії (А.Вайсбург, С.Крягжде, А.Сейтешев); професійний інтерес є багатокомпонентним утворенням; стрижневі навчальні і пізнавальні інтереси є основою для формування професійного інтересу, який з ними взаємозалежний і взаємообумовлений

(Н.Майорова, Н.Морозова, В.Сахаров, Г.Щукіна). За такого підходу ми розглядаємо професійний інтерес як емоційно забарвлене, позитивне ставлення школярів до певної професії, пов'язане з прагненням розширити знання і уміння, що характеризується вольовою установкою на оволодіння нею, потребою в активній діяльності [5].

Вибір професії передбачає проходження певних етапів вікового розвитку, який полягає у переході від безпосереднього, імпульсивного прийняття відповідного рішення до вибору, що базується на зіставленні сукупності значущих зовнішніх та внутрішніх факторів [1, с.70]. Зміни психологічних аспектів у процесі вибору професії зумовлені не лише розвитком та становленням особистості учня, але й зміною його соціального статусу. В старших класах для більшості учнів проблема вибору майбутньої професії вже набуває актуальності та соціальної значущості, оскільки наближається момент закінчення школи, актуалізується питання щодо визначення свого місця в суспільстві, зокрема в трудовій діяльності. При цьому такі дослідники, як С.Крягжде, Є.Павлютенков, Є.Фарапонова, П.Шавір та інші зазначали, що вибір старшокласниками майбутньої професії в значному ступені детермінується особливостями розвитку їх професійних інтересів.

Досліджуючи мотиви вибору учнями майбутньої професії, Є.Павлютенков зазначав, що усвідомлені потреби при виборі майбутньої професії породжують відповідні інтереси. Він вважав, що потреби виступають у вигляді основи формування інтересів, ціннісні орієнтації – у вигляді основного змісту цих інтересів, мотиви діяльності - різновид інтересу. Проте Є.Павлютенков зазначав, що взаємодія мотивів з інтересами особистості має свою специфіку, і не кожен інтерес може служити психологічною основою мотиву вибору професії. Зокрема він вказував, що у практиці нерідко доводиться зустрічатися з так званим ситуативним інтересом, для якого є характерним позитивне ставлення до певних професій, коли вони представляються у формі, що привертає мимовільну увагу

школяра. При цьому учень не застосовує вольових зусиль для пошуків, спрямованих на пізнання даної професії [4, с.48].

Але, на противагу ситуативному інтересу існує і діяльний інтерес, який стимулює не лише активне сприйняття інформації про професію, але й детермінує активну діяльність за власною ініціативою з переживанням позитивних емоцій, пов'язаних із процесом цієї діяльності, із наданням переваги одних видів діяльності над іншими, хоча і на даному рівні розвитку інтересу можуть бути відсутні глибоко усвідомлені професійні наміри [4].

На базі діяльного інтересу до професії, на думку Є.М. Павлютенкова, виникає і розвивається професійний інтерес. Він вважає, що інтерес до професії і професійний інтерес не є тотожними поняттями. Якщо школярі сприймають професію безвідносно до змісту самої праці, мають початкові, несистематизовані уявлення про дану професію і намагаються впізнати про неї більше, - то це інтерес до професії. Якщо ж у результаті цілеспрямованої пізнавальної діяльності і практичного ознайомлення школярі оволодівають професійними знаннями й уміннями і виявляють цікавість до їх розширення, - це вже професійний інтерес. Інтерес до професії лежить, таким чином, в основі професійного інтересу [3, с.88].

У контексті нашого дослідження ми використовували положення В.Сахарова, А.Сейтешева і А.Есаулова, відповідно до яких до структури професійного інтересу входять мотиваційний, практичний та пізнавально-діяльнісний компоненти. При цьому мотиваційний компонент розглядається як емоційно забарвлене ставлення особистості до інженерно-технічної професійної діяльності, пізнавально-діяльнісний компонент характеризує стійке прагнення до оволодіння відомостями про зміст, умови та характер праці за відповідними професіями, а практичний компонент зумовлює ступінь самостійності, активність учня в оволодінні релевантними знаннями, уміннями та навичками [2].

Дослідження динаміки виховання в учнів професійного інтересу передбачає диференціювати його вихованості за певними рівнями. Аналіз

психолого-педагогічної літератури дозволив виділити наступні рівні вихованості професійних інтересів: ситуативно-пасивний, пізнавально-активний та активно-перетворювальний. Ситуативно-пасивний інтерес характеризується нейтральним або позитивним ставленням до певного навчального предмету та пов'язаним з ним напрямом трудової діяльності у формі, що привертає мимовільну увагу школяра, але не є причиною вольових зусиль, спрямованих на пізнання обраної професії та поглиблення відповідних знань та умінь. Пізнавально-активний інтерес характеризується активним сприйняттям інформації щодо визначеної професії, активною, з переживанням позитивних емоцій, діяльністю за власною ініціативою, спрямовану на набуття відповідних знань та умінь, їх поповнення через зовнішні джерела. Активно-перетворювальний інтерес характеризується стійким позитивним ставленням до інженерно-технічних професій, проявами творчої активності у відповідній навчально-практичній діяльності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє прийти до висновку про те, що виховання в учнів загальноосвітніх шкіл професійних інтересів може здійснюватися у різних формах навчально-виховної роботи. Так, наприклад, ряд досліджень (С.Вершинін, П.Гращенко, В.Козлов, Л.Масленнікова, С.Омельченко, В.Сахарова, Р.Чуйко, Ю.Шуберт та інші), було присвячено проблемі підготовки школярів до вибору технічних професій та вихованню у них відповідних професійних інтересів у процесі вивчення загальноосвітніх дисциплін.

Однією з умов виховання в учнів інтересу до певної професії та професійного інтересу є здійснення у навчально-виховному процесі школи профорієнтаційної роботи. Результати досліджень С.Крягжде, Є.Павлютенкова, О.Тополь, Н.Шевченко та інших вчених свідчать про те, що при дотриманні ряду педагогічних умов (системність, реалізація особистісного підходу, здійсненні міжпредметних зв'язків і т.ін.) профорієнтаційна робота сприяє не лише вихованню в учнів інтересу до певної професії, але й професійного інтересу.

Іншою сферою навчально-виховної роботи з школярами, яка дозволяє вирішувати проблему виховання у старшокласників професійного інтересу до інженерно-технічних професій, є система науково-технічної позаурочної та позашкільної роботи з учнями середніх загальноосвітніх шкіл. Педагогічні умови підготовки учнів до вибору технічних професій, зокрема формування професійного інтересу до них, у технічній діяльності в позаурочний час розкрито у роботах П.Андріанова, В.Горського, О.Губенка, Г.Кондратюка, Я.Мінгалєва, Г.Никова та інших дослідників.

Перспективним, але недостатньо дослідженим напрямом виховання у школярів професійних інтересів є спеціальним образом організована взаємодія середніх загальноосвітніх та вищих навчальних закладів. В ряді дисертаційних досліджень (І.Бичкова, Л.Григорчук, Н.Матяш, Т.Становська, В.Федяєва) було показано, що взаємодія середньої загальноосвітньої школи та вищого навчального закладу є дієвим засобом як підвищення рівня підготовки школярів до навчання у ВНЗ, так і до вибору професії за профілем ВНЗ. Однією з форм реалізації такої взаємодії є довузівська підготовка старшокласників. Урізноманітнення форм здійснення довузівської підготовки, зокрема створення ліцейних та спеціалізованих класів, створює сприятливі умови для вирішення проблеми формування в учнів інтересу до інженерно-технічних професій.

Аналіз психолого-педагогічної літератури та практичний досвід здійснення довузівської підготовки старшокласників дозволяє сформулювати низку організаційно-педагогічних умов спільної діяльності СЗШ та ВНЗ у контексті розв'язання проблеми виховання у старшокласників інтересу до інженерно-технічних професій:

- створення у складі формальної підструктури, яка б організовувала взаємодію середнього загальноосвітнього та вищого навчальних закладів з метою розв'язання комплексу проблем, пов'язаних з формуванням готовності, зокрема професійних інтересів, старшокласників до вибору майбутньої професії;

- узгодження змісту та методики викладання загальноосвітніх дисциплін які є профілюючими для певних спеціальностей ВНЗ;

- здійснення комплексу профорієнтаційних заходів, спрямованих на формування в учнів готовності до вибору професій (одним з компонентів якої є професійний інтерес) за якими здійснює підготовку ВНЗ;

- створення умов для набуття учнями практичного досвіду, адекватного майбутній фаховій діяльності, зокрема шляхом ознайомлення з практичними застосуваннями знань та умінь із загальноосвітніх дисциплін у фаховій інженерно-технічній діяльності.

Основним структурним підрозділом ІДППО, який має за мету реалізацію зазначених вище умов, має бути Інститут довузівської підготовки (ІДП). Метою діяльності ІДП є здійснення цілеспрямованої освітньої, навчальної, виховної, наукової, методичної, організаційної та інформаційної діяльності у сфері довузівської підготовки та професійної орієнтації, координації та підвищення ефективності роботи ВНЗ з формування контингенту студентів, які здатні успішно засвоювати освітньо-професійні програми навчання за спеціальностями університету відповідно до вимог державних стандартів вищої освіти. До складу ІДП входять: підготовче відділення та підготовчі курси, та філії ІДП, відділення ліцейних та спеціалізованих класів.

Не торкаючись змісту навчання у ліцейних та спеціалізованих класах з математики та фізики, які є профільними для університетів, що здійснюють підготовку за інженерно-технічними спеціальностями, зупинимося на деяких особливостях викладання названих предметів. Як зазначалося вище, однією з проблем виховання у старшокласників професійного інтересу до інженерно-технічних професій є надання їм практичного досвіду, адекватного майбутній фаховій діяльності.

Перед викладачами та вчителями, постає проблема розробити та підібрати задачі з фізики та математики, які б дозволяли проілюструвати

прикладне використання відповідного теоретичного матеріалу в інженерно-технічній діяльності.

Розв'язання таких задач ілюструє основні етапи вирішення прикладних проблем, зокрема інженерно-технічних, за допомогою математичних методів. Як правило, прикладна задача вирішується у три етапи: етап формалізації - формулюється математична задача з метою дослідження певної проблеми, тобто будується математична модель явища, що досліджується, і вибору відповідного математичного апарату; етап розв'язку математичної задачі - поставлена задача розв'язується засобами математики без урахування конкретного змісту практичної проблеми; етап інтерпретації рішення - дослідження одержаного рішення з точки зору практичної проблеми.

Ілюструвати деякі методи вирішення інженерно-технічних задач дозволяє й зміст курсу геометрії. Так, наприклад, при вивченні геометрії можна використовувати завдання, які дозволяють ознайомити старшокласників з методами вирішення проблем оптимізації певних процесів, оскільки при проектуванні певних технічних об'єктів значна увага приділяється створенню відповідної інфраструктури.

Одним з напрямів ознайомлення старшокласників з прикладним використанням знань та умінь з шкільного курсу фізики є використання на уроках з цього предмету творчих технічних завдань. Наприклад, при вивченні розділу „Основи термодинаміки” може бути запропоноване творче завдання, метою якого є теоретичне обґрунтування та розробка учнями недеталізованого технічного проекту електростанцій принципово нового типу [6].

Таким чином, зміст навчання з математики та фізики має певний потенціал для ознайомлення старшокласників зі змістом та функціями певних інженерно-технічних професій, дозволяє сформувати знання та вміння, які є притаманні фаховій діяльності інженерів, а також може сприяти розвитку інтересу до відповідних професій.

Сказане вище дозволяє сформулювати наступні **висновки**: професійний інтерес є одним з факторів, який обумовлює успішність та усвідомленість вибору школярем майбутньої професії; виховання в учнів інтересу до інженерно-технічних професій здійснюється у процесі цілеспрямованої навчально-виховної роботи, яку середня загальноосвітня школа може здійснювати у взаємодії з ВНЗ інженерного профілю; здійснення такої взаємодії передбачає створення у структурі ВНЗ формальної підструктури, яка б організовувала взаємодію середнього загальноосвітнього та вищого навчальних закладів з метою розв'язання комплексу проблем, пов'язаних з формуванням готовності, зокрема професійних інтересів, старшокласників до вибору майбутньої професії. У статті не розкрито усі аспекти розв'язання проблеми формування у школярів інтересу до інженерно-технічних професій, зокрема потребують подальшого дослідження такі проблеми, як технологізація процесу формування професійних інтересів, використання профорієнтаційної роботи як засобу формування професійних інтересів тощо.

Використана література

- 1.Выготский Л. С. Педагогическая психология /Л. С. Выготский. – М.: Педагогика, 1996. – 536 с.
- 2.Павелків О. В. Виховання у старшокласників інтересу до підприємницької діяльності у процесі оволодіння економічним розрахунком : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 /Павелків О. В. – К., 2004. – 201 с.
- 3.Павлютенков Е. М. Управление профессиональной ориентацией в общеобразовательной школе / Е. М. Павлютенков. - Владивосток.: Изд-во Дальневосточного унта, 1990.-176 с.
- 4.Павлютенков Е. М. Формирование мотивов выбора профессии / Е.М.Павлютенков. - К.: Рад. школа, 1980. - 142 с.
- 5.Пасічник Н. О. Формування інтересу старшокласників до підприємницької діяльності у процесі вивчення предметів соціально-

економічного циклу : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 /Пасічник Н.О. - К., 2001. - 205 с.

б.Редько Г. Б. Уроки творчества / Г.Б.Редько, А.П.Дзидзверг . - Одесса, б.н.в., 1994. - 76 с.

Аннотация

В статье рассмотрено проблему формирования у старшеклассников интереса к инженерно-техническим профессиям. Сформулированы организационно-педагогические условия совместной деятельности СОШ и ВУЗ в контексте решения проблемы воспитания у старшеклассников интереса к инженерно-техническим профессиям.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, воспитание, интерес, выбор профессии.

Annotation

In the article a problem of forming of interest in technical professions for the senior pupils is considered. Set forth the organizationally-pedagogical bases of common activity of schools and higher institutions in the context of forming the interest in technical professions for the senior pupils.

Keywords: professional self-determination, education, interest, choice of profession.